

Vis Maior és MAC/MAE klauzulák a Covid-19 idején

1. Mi a vis maior?

A vis maior (a magyar jogi nyelvezetben „erőhatalom”), a római jogig visszavezethető jogintézmény és „egy olyan erőt, eseményt jelent, amelynek az emberi gyengeség nem tud ellenállni.”¹ A jogirodalom ide sorolja egyrészt az elsöprő erejű természeti erőket, például a földrengéseket, árvizeket, hajótörést, egyéb természeti csapásokat, másrészt egyes emberi/társadalmi megmozdulásokat, például a háborúkat, forradalmakat, vagy más, rendkívüli erővel fellépő társadalmi eseményeket. A római jog szerint „vis maiorért általában senki sem felel”,² kivéve, ha (i) azt valaki szerződésben vállalta (ilyenek voltak az ókori „biztosítások”, pl. a *pecunia traiectitia*, vagy a *lex Rhodia de iactu mercium* esetében), vagy például (ii) ha az illető tehetett arról (neki felróható volt), hogy a dolgot vis maior érhetette.

A vis maior – jóllehet klasszikus gyökerekkel, és meglehetősen elterjedt szerződéses joggyakorlattal bír – mégsem rendelkezik normatív alappal a hatályos magyar jogrendszerben. A jogintézmény a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseiből, illetve azok magyarázatából közvetetten vezethető le (vö. Ptk. 6:142. § kontraktuális felelősség kimentési rendszere),³ gyakorlatban pedig a felek által az egyes szerződésekben meghatározott klauzulában, illetve a bírói gyakorlat által kimunkált ítéletekben nyeri el pontos tartalmát.

2. A jelenlegi járványügyi helyzet minősülhet-e vis maiornak és hivatkozhatunk-e rá szerződéses viszonyainkban?

Szerződéses kapcsolatainkban főként azokban az esetekben lehet vis maiorra hivatkozni, ahol a felek az erőhatalom esetköreit, és ezen belül a járványügyi helyzetet szerződéses megállapodásuk részévé tették. Ezek a klauzulák a leggyakrabban közép, illetőleg hosszútávú szerződéses rendszerekben (például építési-szerelési szerződések, hitelkeretszerződések) szerepelnek, azonban fontos felhívni a figyelmet arra, hogy minden alkalommal el kell olvasni az adott szerződést, (i) egyrészt azért, hogy megtudjuk, található-e benne vis maior kiegészítés, (ii) másrészt, hogy ha igen, annak mi a pontos tartalma. E szabályok általában világos eligazítást adnak arra vonatkozóan, hogy vis maior helyzetben a feleknek milyen szerződéses kötelezettségei vannak egymás

¹ A Római jog története és intézüciói (Földi András és Hamza Gábor), Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest 2015. Brósz-Pólay: Római Jog, Tankönyvkiadó, 1974, 351.o.: „*cui humana infirmitas resistere non potest*” – D.44.7.1.4. – Gaius.

² D. 50.17.23. – Ulpianus, 1.

³ Ptk. 6:142. §

irányában (pl.: írásbeli értesítési kötelezettség a vis maior helyzet bekövetkeztéről, annak kiváltásáról), mennyi ideig tart egy ilyen helyzet (a felek általában átmeneti időszakra teszik lehetővé ennek alkalmazását), és hogy ezen átmeneti időszakot követően mit kell és/vagy lehet tenni (elállás, vagy felmondás, ha a vis maior helyzet nem múlt el az átmeneti időszak alatt, vagy a szerződéses kötelezettségek újraindítása).

A koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló **47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet**, továbbá az annak végrehajtásáról rendelkező **62/2020. (III. 24.) Korm. rendelet** (a továbbiakban együttesen „**Kormányrendelet**”) fizetési moratóriumra vonatkozó szabályai például szerződéses kötelezettségek teljesítése alóli mentességet fogalmaznak meg az üzletszerűen folyósított hitel-, kölcsön- és pénzügyi lízingszerződések adósai vonatkozásában, amely tulajdonképpen a járványügyi helyzet következtében fellépő tömeges fizetéseképtelenség, valamint ennek eredményeként a gazdaság egészét, és az igazságszolgáltatást is valószínűleg súlyosan megterhelő, tömeges jogviták kockázatának vette elejét.

Szerződéses klauzula nélkül is megállhat a vis maior például akkor, ha az arra hivatkozó fél megfelelően bizonyítani tudja, hogy valamely szerződéses kötelezettségét konkrétan a kialakult járványügyi helyzet, illetve a járványügyi helyzetre közvetlenül visszavezethető ok miatt nem tudta teljesíteni, ezt az okot nem látta előre, és annak előre való felmérése/belátása tőle nem is volt elvárható. Ebből a szempontból például lényeges kérdés lehet a szerződés megkötésének időpontja, illetőleg, hogy az adott üzleti tevékenységet például a külföldi beszállítók esetleges leállása mikortól kezdve, és hogyan/milyen mértékben érintette.

3. Mely esetekben adódhatnak a vis maiorral kapcsolatban nehézségek?

A fentiek ellenére számos olya szerződéses viszonyrendszer van, ahol a vis maiorra való hivatkozás valószínűleg nehézségeket fog okozni, ilyenek például a kiskereskedelmi egységek, üzletek bérletére irányuló szerződések. Mint **Rada Mátyás** kollégánk korábbi cikkében kifejtette: *„mivel a bérleti szerződésekben a vis maior általában olyan, a felek ellenőrzési körén kívül eső eseményeket jelent, amelyek a bérlet tárgyául szolgáló épületet vagy annak egy részét károsítják vagy elpusztítják, a bérleményt a bérlő számára birtokolhatatlanná vagy használhatatlanná teszik (ilyen például tűz, árvíz, vagy akár háborús események), a koronavírus-járvány okozta helyzet kapcsán a „használhatatlanság” új értelmezése merülhet fel.”*

4. Van-e károkozás vis maior helyzetben?

Ha a szerződésszegő fél alappal hivatkozik arra, hogy kötelezettségét vis maior miatt nem tudta teljesíteni, ezért magatartása, ill. mulasztása ellenőrzési körén kívül eső okra vezethető vissza, cselekménye/mulasztása nem lesz felróható, tehát a szerződésszegésért, és így a károkozásért való felelősségét ki tudja menteni.

Fontos megjegyezni, hogy az MKIK-tól – a magyar joggyakorlattól eddig meglehetősen idegen intézményként, egy erre a célra kialakított szabályzat alapján⁴ – ún. vis maior igazolás kérhető egy adott szerződésben meghatározott kötelezettség (vagy kötelezettségek) nemteljesítésével kapcsolatban. Az MKIK a fenti szabályzatában ugyanakkor külön aláhúzza, hogy *„A „vis maior” fogalmát sem a magyar jog, sem az uniós jogszabályok, sem a bírói gyakorlat nem definiálta. A vis maior hivatkozások kamarai igazolásának célja a perek lehetséges elkerülése, a vállalkozások kulturált gazdasági együttműködésének előmozdítása, az esetleg mégis meginduló perekben a bizonyítás egyszerűsítése, a pertartam csökkentése.”*

A koronavírus járványt követő ítélkezési gyakorlat nagy kérdése, hogy a fenti elemek egyidejű vizsgálata alapján a vis maiorra vonatkozó joggyakorlatot – a jövőre nézve is előremutató módon – milyen irányba fejleszti majd tovább.

5. Mi az a MAC/MAE klauzula?

Ha vis maior helyzet miatt a szerződés nem mondható fel, a szerződéses partnerben esetleg felmerül, hogy más klauzulá(ka)t/jogalapot keressen a szerződés megszüntetésére.

Az angolszász jogrendszer ill. nemzetközi mintaszerződések hatásaként a magyar szerződéses gyakorlatban is széles körben elterjedt az ún. MAC/MAE, (avagy Material Adverse Change/Material Adverse Effect, magyarul lényegesen hátrányos hatás) klauzulák használata, amelyekkel jellemzően hitel- és kölcsön szerződések, valamint M&A tranzakciók dokumentációjában találkozhatunk. A MAC klauzulák fő forrása – hasonlóan a vis maiorhoz – a felek által a szerződésben kölcsönösen kialakított rendelkezések, jogszabályi háttere a magyar jogrendben ennek a jogintézménynek jelenleg nincs.

Egy LMA által standardizált kölcsönszerződésben például lényegesen hátrányos hatásnak minősül a hitelfelvevő tekintetében felmerült minden olyan tény, esemény vagy körülmény, vagy ezek sorozata, amelynek a hitelező ésszerű véleménye szerint az alábbiakra lényegesen hátrányos hatása van vagy lehet:

⁴ <https://mkik.hu/vis-maior-igazolas-kiallitasa>

- (a) a hitelfelvevő gazdasági (pénzügyi vagy egyéb) helyzetére;
- (b) a hitelfelvevő gazdálkodására, üzletvitelére;
- (c) a hitelfelvevő azon képességére, hogy szerződésszerűen teljesítse bármely finanszírozási okirat, vagy az azokat biztosító szerződés szerinti kötelezettségét; illetve
- (d) bármely olyan tranzakciós dokumentum jogszerűségére, kötelező erejére, érvényességére, érvényesíthetőségére, ranghelyére vagy rangsorára, amelynek a hitelfelvevő szerződő fele.

Egy MAC/MAE

- (hitelező által elvárt) hiánya szolgálhat például előzetes feltételként ahhoz, hogy a finanszírozó teljesítse a hitelkeretszerződés alapján fennálló folyósítási kötelezettségét; vagy
- (hitelező által meg nem engedett) bekövetkezése például eredményezheti, hogy a hitelfelvevő az MAC/MAE hiánya tekintetében vállalt kötelezettségét megsérti, amely szerződésszegési eseményt idézhet elő; vagy
- (hitelező által meg nem engedett) bekövetkezése/fennállása közvetlenül (sui generis) is eredményezhet szerződésszegési eseményt.

6. Mikor beszélhetünk MAC klauzula szerinti „lényegesen hátrányos hatás” bekövetkezéséről?

Ebben a kérdésben – magyar bírói joggyakorlat és jogszabályi rendelkezések hiányában – érdemes az angolszász jogfejlődés eredményeire támaszkodnunk. Ezek szerint egy lényegesen hátrányos hatásnak például⁵:

- időben elhúzódónak kell lennie: a változás nem lehet csak átmeneti, annak hosszútávúnak és marandónak kell lennie az adott társaság bevétel-termelő képessége vonatkozásában (*“over a commercially reasonable period, measured not in months but years.”*);⁶
- mennyiségileg jelentősnek kell lennie: MAC klauzulára alapított elállásra eredményesen lehetett hivatkozni például két egymást követő negyedéves bevétel 50%-os csökkenése esetén,⁷ más esetben az eljáró bíróság 64%-os negyedéves bevétel csökkenést határesetnek tekintett,⁸ az EBITDA 86%-os

⁵ <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/04/04/covid-19-as-a-material-adverse-effect-mac-under-ma-and-financing-agreements/>

⁶ *Akorn, Inc. v. Fresenius Kabi AG* <https://courts.delaware.gov/Opinions/Download.aspx?id=279250>

⁷ *Raskin v. Birmingham Steel (Del. Ch. 1990)*

⁸ *IBP Shareholders Litig. (Del. Ch. 2001)*

csökkenése azonban minden kétséget kizáróan lényes érdemi változásnak minősült („*short-term hiccup should not suffice*”);⁹

- az érintett teljes iparágat sújtó külső hatások – tekintettel arra, hogy azok az adott iparág valamennyi szereplőjét érintik, általában nem esnek a MAC klauzulák fogalmi körébe. Ha egy lényegesen hátrányos hatás az érintett iparágtól függetlenül kizárólag az adott szerződő felet érinti, megfelelő alapot biztosíthat a MAC klauzulán alapuló megszüntetése, azonban a teljes iparágat azonosan sújtó hatások esetén egy MAC klauzula alapján a szerződéstől általában nem lehet elállni.

A fentiek csak az angolszász ítélkezési gyakorlat (meglehetősen pontatlan vonalakkal meghúzott) kereteit jelölik ki, és nem jelentik azt, hogy kisebb mértékű bevételcsökkenések ne eredményezhetnének (különös tekintettel a többi fontos körülmény fennállására) MAC/MAE-t elismerő döntést, de azt sem, hogy akár magasabb mértékű bevételkiesés esetében ne dönthetne a bíróság a MAC/MAE klauzula alkalmazása ellen. Általánosságban az mondható, hogy az eljáró bíróságok megszorítóan értelmezik a MAC/MAE klauzulákat: ezek többnyire kizárják pl.: háború, természeti katasztrófák, vagy vis maior esetén történő alkalmazhatóságukat, amellyel a rendszerszintű kockázatokat lényegében a vevőkre(/hitelezőkre) telepítik. A pandémia globálissá válásával a MAC klauzulákban a Covid-19 járvány, mint specifikus körülmény is kezd megjelenni, mint elállást kiváltó ok alóli kifejezett mentesülés¹⁰ (lényegében hasonló tendencia volt tapasztalható a 2001. szeptember 11-i eseményeket követően, amikor a terrortámadás került fel a vis maior események körébe). Fontos azonban aláhúzni, hogy csak abban az esetben jelenthet mentesülést MAC/MAE klauzulában hivatkozott specifikus körülmény (a Covid-19 járvány is), amennyiben az az adott iparágat vagy tevékenységet általánosságban, minden piaci szereplőt beleértve, egyaránt érinti. Amennyiben a hatás egy adott vállalat tekintetében (lényegesen) súlyosabb, mint az iparági átlag („*except to the extent that the target was disproportionality impacted compared to other industry participants*”), a rendszerszintű kockázat tézise megdőlhét, és a céltársasággal/hitelfeltevővel szemben – az eset valamennyi tényezőjét figyelembe véve – a MAC/MAE klauzula érvényesítésének jogszerűsége megállhat.

7. Megalapozhat-e a jelenlegi járványügyi helyzet MAC/MAE klauzulára való hivatkozással szerződéstől való elállást, vagy folyósítás-megtagadást?

Minden esetben kiterjedt, és alapos szerződéses szabályértelmezést igényel annak a megállapítása, hogy a Covid-19 vírus okozta járványhelyzet valamint az ezáltal okozott gazdasági és jogi körülmények a szerződésekben meghatározott MAC/MAE klauzulák

⁹ *Akorn, Inc. v. Fresenius Kabi AG* <https://courts.delaware.gov/Opinions/Download.aspx?id=279250>

¹⁰ Morgan Stanley-E*TRADE merger agreement: <https://news.bloomberglaw.com/bloomberg-law-analysis/analysis-morgan-stanley-e-trade-merger-excludes-coronavirus>

hatálya alá esnek-e. Meglátásunk és a múltbeli tapasztalatok alapján általánosságban az mondható, hogy az MAC/MAE klauzulák specifikusan az adós/szerződéses partner egyéni pénzügyi-, gazdasági, illetve jogi helyzetére vonatkoznak, és azon körülmény, hogy a Covid-19 vírus következtében lényegében globálisnak mondható járványügyi helyzettel kell szembesülnie a világgazdaságnak és a magyar gazdaságnak egyaránt, önmagában nem ad megfelelő jogalapot arra, hogy MAC/MAE klauzula alapján szerződés megszüntetési jogot érvényesítsen a szerződő fél.¹¹ A fentiekben hivatkozott, a jelenlegi helyzet által egy adott vállalatra gyakorolt esetleges diszproporcionális hatásokra azonban a kockázatok elemzésénél különös figyelmet kell fordítani.

8. Vannak-e más szerződéses szabályok, amely alapján egy hitelintézet például fontolgathatja a kölcsönszerződés felmondását?

Mint azt egy korábbi cikkünkben már kifejtettük, a fizetési moratórium a kölcsönszerződéseknek csak a tőke és kamattörlesztési szabályai alól ad – időszakos, és nem végleges – felmentést. Ez a hitelfelvevői kötelezettségeknek nagyon fontos, ám korántsem egyetlen halmaza. A joggyakorlatban elterjedt kölcsönszerződések a tőke és kamattörlesztési szabályokon túlmenően például bizonyos pénzügyi mutatóknak (DSCR, LTV) való megfelelésre, pénzügyi információk folyamatos átadására, illetőleg biztosítéki/fedezeti érték fenntartására vonatkozó kötelezettségeket írnak elő a hitelfelvevő számára (hogy csak a legfontosabbakat említsük), amelyek teljesítése az adósoknak – a Kormányrendeletben megfogalmazott fizetési moratórium, valamint vis maior helyzet fennállása alatt is – változatlanul teljes körű kötelezettsége. Amennyiben ezen kötelezettségek bármelyike megszegésre kerül, akkor igen, ezek alapján a hitelintézet megfontolhatja a vonatkozó szerződés felmondását, amely a hitelfelvevőnek a fizetési moratórium időszaka alatt sem érdeke.

9. Mi a megoldás?

A jelenlegi helyzetben mind a (jogi jellegű) vis maior (a veszélyhelyzet kihirdetésére és végrehajtására vonatkozó Kormányrendelet), mind pedig az MAC/MAE klauzulák megfelelő alapot szolgáltathatnak arra, hogy a szerződéses partnerek tárgyalóasztalhoz üljenek, és a vitás kérdéseket megnyugtatóan, hosszú távon rendezzék egymással. Nyilvánvaló, hogy a felek ezzel elsősorban a gazdaság különböző szektorainak a veszélyhelyzet elmúltát követő újraindítását segítik elő, amely már most hatalmas, embert és piacot próbáló, de kölcsönösnek látszó feladat.

¹¹ <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/is-coronavirus-covid-19-a-material-adverse-change/>